

TESAM Akademi Dergisi

Journal of TESAM Academy

ISSN 2148-2462 / E-ISSN 2458-9217

Milliyetçilik Duygusu: Türkiye ve İran Örneklerinin Karşılaştırmalı Analizi (1999-2004)

Sense of Nationalism: Comparative Analysis of Turkey and Iran Examples (1999-2004)

Hamza ATEŞ

Prof. Dr.,
İstanbul Medeniyet Üniversitesi,
Siyasal Bilgiler Fakültesi, Siyaset
Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim
Dalı.
hamza.ates@medeniyet.edu.tr
ORCID : 0000-0003-0975-0062

A. Muhammet BANAZILI

Dr.,
İstanbul Medeniyet Üniversitesi,
Siyasal Bilgiler Fakültesi, Siyaset
Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim
Dalı.
a.muhammetbnzl@gmail.com
ORCID: 0000-0002-5088-9587

Cilt / Issue: 9(2), 465-501

Geliş Tarihi: 20.11.2021

Kabul Tarihi: 11.03.2022

Atf: Ateş, H. ve Banazılı, A. M.(2022).
Milliyetçilik duygusu: Türkiye ve
İran örneklerinin karşılaştırmalı
analizi (1999-2004). *Tesam Akademi
Dergisi*, 9(2), 465-501. <http://dx.doi.org/10.30626/tesamakademi.1026369>

Öz

Bu araştırmanın amacı vatandaşlar tarafından beslenen milliyetçilik duygusunu farklı ülkeler üzerinden ele almaktır. Bunun için tarihsel süreç içerisinde birbirleriyle etkileşim kurmuş olan Türkiye ve İran ülkeleri seçilmiştir. Bu kapsamda çalışmada “sosyal ve kültürel olarak birbirlerinden etkilenmiş olan Türkiye ve İran’da milliyetçilik duygusuna etki eden faktörler arasındaki benzerlikler ve farklılıklar nelerdir?” sorusuna yanıt aranmaya çalışılmıştır. Araştırma World Values Survey (Dünya Değerler Anketi)’nin 1999-2004 yılları arasında Türkiye ve İran’daki milliyetçilik duygusunu ölçmek için yapmış olduğu alan araştırması verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır. Aynı zamanda teorik kısma ilişkin ulusal ve uluslararası literatür araştırması yapılarak nitel araştırmalardan istifade edilmiş ve karma yönteme başvurularak araştırma sorusuna yanıt aranmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda çalışmada iki değişken seti kullanılmıştır. Milliyetçilik duygusu çalışmanın bağımlı değişkenini oluştururken; yaş, cinsiyet, sosyal sınıf ve eğitim düzeyi çalışmanın bağımsız değişkenlerini teşkil etmektedir. Elde edilen bulguların SPSS Statistics 22.0 programı vasıtasıyla araştırmacılar tarafından analiz edilmesi sonucunda Türkiye ve İran’da milliyetçilik duygusunda bağımsız değişkenlerin etkili olduğu saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Millet, Milliyetçilik, Milliyetçilik Duygusu, Türkiye, İran.

Abstract

The aim of this research is to examine the sense of nationalism fed by citizens in different countries. For this reason, the countries of Turkey and Iran, which have interacted with each other in the historical process have been selected. In this context “what are the similarities and differences between the factors affecting the sense of nationalism in Turkey and Iran,

which are socially and culturally influenced by each other?" an attempt was made to find an answer to the question. The research was prepared by making use of the data of the World Values Survey (Dünya Değerler Anketi) conducted between 1999 and 2004 to measure the sense of nationalism in Turkey and Iran. So, national and international literature research on the theoretical part was also resigned from qualitative research, and an answer to the research question was tried to be sought by applying a mixed method. In this context, two sets of variables were used in the research. While the sense of Nationalism constituted the dependent variable of the research; age, gender, social class and education level constitute the independent variables of the study. As a result of the analysis of the findings by the researchers through the SPSS Statistics 22.0 program it was determined that independent variables were effective in the sense of nationalism in Turkey and Iran.

Keywords: Nation, Nationalism, Proud of Nationalism, Turkey, Iran.

Extended Abstract

The world witnessed the emergence and strengthening of feudal states in the period between the 11th and 17th centuries. Especially with the Westphalia agreement, with the states' recognizing each other's political borders in the international platform, international conflicts eased a bit and feudal states became political structures. Thus, the national consciousness emphasizes the discourse of the nation began to rise.

Novel states were established by declaring their independence after II. World War II and the collapse of the Soviet Bloc. It shows that ethnic-religious conflicts existing in different parts of the world will be fueled and give rise to new forms of nationalism, and that the wave of nationalism cannot be ignored with the dominance of the sense of nationalism in the perceptions of individuals.

The Ottoman Empire was also affected by the developments in world political history. Nationalist attitudes began to increase in the country with the efforts of the minorities in the state to declare their autonomy. However, it should be noted that the phenomenon of nationalism that emerged in the Ottoman Empire was different from that of the core countries. While nationalism emerged with minority movements in the core countries, it emerged in the form of different approaches in order to prevent the deterioration of the state in the Ottoman Empire. Constitutes the sample of this research, the phenomenon of nationalism

has emerged mostly with the pressures of western countries and the effects of traditional and modernism in Iran.

The sense of nationalism has been the subject of research within the disciplines of anthropology, sociology, international relations and comparative political science. Each researcher has dealt with the phenomenon in question within their own discipline. For example, economists have discussed the effect of the feeling of nationalism on the country's economy. Sociologists and anthropologists have considered the origins of nationalism. International relations and political science experts have focused on the relations of nationalism with the state administration. In general, it has not been precisely revealed which factors affect the sense of nationalism. As a matter of fact, the diversified number of types of nationalism makes it difficult to determine these factors. Therefore, the feeling of nationalism differs according to the unique historical background, socio-political and socio-demographic conditions of each society.

The main purpose of this research is to examine the factors affecting the feeling of nationalism on demographic and hereditary factors. In order to solve the hypotheses and research questions put forward in the research, mixed research methods were used. The descriptive technique, which is one of the qualitative research methods, is included in the qualitative dimension of the research. In the quantitative dimension, a comparison was made by analyzing the validity and reliability of the findings obtained from the empirical study carried out by The World Values Survey in Turkey and Iran between 1999-2004 by the researchers in the SPSS 22.0 program. What is meant by demographic and hereditary characteristics are gender, age, social status and education levels. In this context, the sense of nationalism in Turkey and Iran was analyzed in line with the selected parameters. It was revealed that these dynamics were effective on the sense of nationalism at the end of the research.

Giriş

Milli devletlerin oluşumu feodal yapının çözülmesiyle ortaya çıkmıştır. 11. yüzyıldan itibaren görülmeye başlayan bu yapı 17. yüzyılın ortalarına gelindiğinde tamamlanmaya başlamıştır. Otuz Yıl Savaşlarının ardından 1648 senesinde imzalanan Vestfalya Anlaşmasıyla birlikte Feodal yapı Avrupa'daki milletlerarası düzenin siyasi birimi haline gelmiştir. Siyasal bakımdan yaşanan bu gelişmelerle milli devlet, aslında, en temel felsefi alt yapısını 19. yüzyılda Hegel sayesinde kazanmıştır. Hegel, bir milletin duygu ve bilincinin ancak “devlet şuurunda” birleşmesiyle anlam kazanacağını ve yalnızca devletle olabileceğini ifade etmiştir. Aksi durumda millet unsurunun bir anlam ifade etmeyeceğini belirterek devlet merkezli millet söylemini keşfetmiştir (Habermas, 2002, ss. 8-9). Yirmi birinci yüzyılın başlarında insanlık tarihini farklı boyutlarda etkileyen belli başlı gelişmeler yaşanmıştır. Bu yeni yüzyıl ile birlikte varlık sebebini ekonomik, askeri ve ideolojik zıtlıklara dayandıran iki kutuplu siyasal yapı çökerek yeni bir uluslararası konjonktür içerisine girilmiştir. Kapitalist dünyanın zaferindeki başat faktörün Soğuk savaş döneminin kapanmasına atfedilmiştir. Ayrıca Doğu Bloğu ülkelerinde ve Sovyet Bloğunun dağılmasıyla meydana gelen değişim ve dönüşümler sosyalist sistemin mağlubiyeti olarak kabul edilmiştir (Hobsbawm, 2010, ss. 195-196).

Küreselleşme hareketleriyle birlikte kıtalar ve bölgeler arasındaki politik, ekonomik ve sosyal faaliyet alanlarının genişlemesiyle (Ateş ve Banazılı, 2019, s. 266) ulus-devlet olgusunun mevcudiyeti de tartışılmaya başlanmıştır. II. Dünya Savaşı'nın ardından çeşitli ulus-devlet modellerinin ortaya çıkmasıyla milliyetçilik düşüncesinin artık eskisi kadar toplumsal aktörler tarafından benimsenmediği ve milliyetçilik çağının kapandığı yönünde fikirler öne sürülmüştür (Bingham, 2012, ss. 1-4). Fakat bu düşüncelerin aksine Sovyetler Birliğinin dağılmasının peşinden içerisinden çıkan “çekirdek devletlerin” kurulması (Huntington, 2020, ss. 130-133) dünyanın farklı bölgelerinde var olan etnik dinsel çatışmaların körüklenerek yeni milliyetçilik biçimlerini doğuracağını ve bireylerin algılarındaki milliyetçilik duygusunun baskınlaşmasıyla milliyetçilik dalgasının aslında yok sayılamayacağını göstermektedir.

Yine II. Dünya savaşının ardından yeni ulus-devletlerin ortaya çıkmasıyla birlikte uluslararası platformlardaki devlet sayısı da artmıştır. Uluslararası arenaya yeni devletlerin giriş yapmasıyla karşılıklı ilişkiler kimi zaman güçlü ve barışçıl adımlarla ilerlemiş iken bazen de ikili ihtilaflar ve çatışmalar şeklinde yürütülmüştür. Nitekim bu ilişkiler Türkiye-İran

çerçevesinde ele alındığında özellikle 1935-1980 yılları arasında siyasi, sosyal ve ekonomik bağlamlarda benzer modernleşme aşamalarından geçmeleri iki ülke arasındaki ilişkilerde istisnai dönemler dışında iniş-çıkışlar yaşanmış olsa da bölgenin en eski devlet geleneği olma konumlarına sahip olarak ortak kültürel ve tarihsel geçmişin paydaşı olmuşlardır (Erdal, 2020, s. 471).

Milliyetçilik duygusu hem karşılaştırmalı siyaset disiplini içerisinde hem de siyaset ve ekonomi üzerindeki etkileri nedeniyle sosyal bilimciler tarafından dikkat çeken bir olgu haline gelmiştir. Zira milliyetçilik duygusu hükümetin etkinliğini, ekonomiye karşı hassasiyeti ve göçmenlere karşı duyarlılık başta olmak üzere geniş kapsamlı dinamikleri olan bir olgudur (Dimitrova-Grajzl, Eastwood ve Grajzl, 2016, s. 1). Milliyetçilik konusuyla ilgilenen araştırmacılar milliyetçilik duygusunun aynı zamanda ulus inşa süreçlerinde de etkili olduğunu belirtmişlerdir. Olguya ilişkin son dönemlerde artan bir ilgi ve hassasiyet olmasına rağmen milliyetçilik duygusunu etkileyen faktörlerin hangileri olduğu tam olarak anlaşılammıştır (Leerssen, 2011, s. 266). Bazı araştırmalara göre milliyetçilik duygusu devletin meşruiyetinin temeli olarak halk egemenliği üzerindeki konumundan; devlet kurumlarının vatandaşa karşı hesap verebilirliğinden (Greenfeld, 2003); devletin ekonomi politikaları üzerindeki performansından (Abdelal, 2001); demografik ve kalıtsal özelliklerinden (Dimitrova-Grajzl, Eastwood ve Grajzl, 2016) ve farklı gruplara karşı takındığı tutum ve davranışlardan (Gellner, 1994) etkilenmektedir.

Bu araştırmada ise milliyetçilik ve milliyetçik duygusuna ilişkin kavramsal ve kuramsal analizler yapılmıştır. Ardından Osmanlı'dan Türkiye Cumhuriyeti'ne olan süreçte ve İran'da milliyetçilik olgusunun nasıl ortaya çıktığı ve geliştiği genel hatlarıyla ele alınmıştır. Araştırmanın ana temasını oluşturan iki ülkedeki milliyetçilik duygusuna etki eden dinamiklerin belli parametrelere dayanılarak ölçülmesini amaçlayan bölümde ise SPSS Statistics 22.0 programı kullanılarak araştırmacılar tarafından analiz edilmiştir. Sonuç kısmında ise hem teorik kısımda hem de anket verilerinden elde edilen bulgular ilişkileri açısından değerlendirilmiştir.

Kavramsal ve Kuramsal Tartışmalar: Milliyetçilik ve Milliyetçilik Duygusu

Milliyetçilik kavramına ve olgusuna ilişkin yapılacak tanım sınırları ve milliyetçiliği açıklayan teorilerin içeriği oldukça geniş ve kapsamlıdır. Ancak milliyetçilik genel olarak olumlu ve olumsuz anlamlarıyla iki

farklı boyutuyla tanımlanmaktadır. Olumsuz anlamda milliyetçilik kendi tabiyetini başkalarına kıyasla daha üstün ve değerli gören belli bir topluluğun mutlak üstünlüğünü önelemektedir. Olumlu anlamda kullanılan milliyetçilik ise dekolonizasyon veya bağımsızlık için baskı gören belli bir topluluğun kolektif bilinç oluşturmaya ve hareketler icra etmesidir (Copeaux, 2002, s. 44). Sosyal statü, sınıf, etnisite ve farklı mekânlar olarak ayrılan ve kendi içlerinde kolektif hareket eden gruplar güven, sadakat ve dayanışma bağları kurarak homojen bir kimliğin oluşturulmasıdır (Greenfeeld, 2003, s. 3).

Modern anlamda milliyetçilik anlayışı ilk olarak İngiltere’de ardından Fransa’da kralın egemenliğinin kısıtlanması için girilen mücadelelerin sonucu olarak ulus, vatan veya halk kavramlarıyla özdeşleşerek Batı Avrupa’da doğmuştur. Reform ve Rönesans zamanlarında Devlet-Kilise ve Kilise-Kilise arasındaki gerilimler arasında kaybolmuş olan Yunan *polis*’inin ve Roma *patria*’sının durumu tüm kesimlerce iyice duyulmaya başlanmıştır. Yeni millet ve ülke duygusu ilk başlarda bağımsız Batılı Devletler tarafından gelişmiştir. Bu ülkelerde ikamet eden vatansız bir grubun diğer gruplara karşı haklarından ziyade otorite hâkimiyetine karşı kişinin haklarını teyit etmekle ilgilenmişlerdir (Lewis, 2004, ss. 331-332). Ülkede ikamet eden kişilerin vatansızlığı veya besledikleri milliyetçi duygular ülkelere karşı değil otoritenin mutlak sahibi olan krala karşı olmuştur (Heywood, 2015, s. 161). Batı ve Doğu toplumlarında ulus ve milliyetçilik ilişkisinin gelişimi farklı süreçlerle incelenebilir. Batı’daki ulus-devlet oluşumu genel itibarıyla modernleşme ve sanayileşme hareketleriyle meydana gelmiştir. Doğu toplumlarında ise, ulusal devletlerin oluşmasında önemli fonksiyonlar üstlenmişlerdir.

Milliyetçiliği ele alan ulusal ve uluslararası çalışmalarda bu ideolojiye ilişkin sınıflandırma sayısı oldukça fazladır. Örneğin “muhafazakar milliyetçilik (Fransa ve İngiltere)”, “entegral milliyetçilik (Yunanistan, Almanya, Polonya)”, “liberal milliyetçilik (İtalya, ABD, Meksika)”, “anti-sömürgeci milliyetçilik (Vietnam, Cezayir, Malezya, Irak, Güney Yemen)”, “romantik milliyetçilik”, “Kemalist milliyetçilik”, “yayılmacı milliyetçilik (Almanya ve Rusya)”, “Anadoluculuk (coğrafi istisnacılık)” ve “sosyalist milliyetçilik (Çin, Küba, Laos)” bunlar arasında yer almaktadır (Çancı, 2006, s. 240). Bu görüşlerin her biri milliyetçiliği “doğallık (ilkçilik/primordialist)”, modernist ve etno-sembolist açılardan ele almışlardır (Akıncı, 2014, s. 139). Bu sınıflandırmalardan da görüleceği üzere milliyetçilik kendini çağlara, siyasal rejimlere, ekonomik ve toplumsal yapılara uyarlayabilmiştir. Bu nedenle milliyetçilik yer ve zamana göre

farklılaşabilen oldukça çeşitli ve dayanıklı bir ideoloji konumundadır.

Milliyetçiliğin birden fazla türünün olması millet olgusu ve kavramına getirilen argümanlar ile ortaya koyulan tezlerde de çeşitliliği doğurmuştur. Milleti ele alan bu argüman ve teorilere genel hatlarıyla bakıldığında: “Liberaller” millete medeni bir bakış açısıyla yaklaşarak onları ahlaki varlıklar olarak görüp kendi kaderlerini kendileri tayin edebilme (*self-determination*) hakkına sahip olduklarını öne sürmüşlerdir. “Muhafazakarlar” milleti politik gruplar olarak ele almışlardır. Muhafazakarlara göre millet tarihsel süreçte oluşturulan bağ sayesinde kolektif kimliğin ve toplumsal bütünleşmenin kaynağıdır. “Sosyalistler” millet olgusuna olumsuz anlam yüklemişlerdir. Millet sosyal adaletsizliği ve statükoyu sürdürürebilmek için suni ayrışmalar olarak değerlendirmişlerdir. “Anarşistlere” göre millet yönetici seçkin sınıfın menfaatlerini korumak için onlara hizmet etmek amacıyla dizayn edilmiş soyut ve mit bir nesne olarak algılamışlardır. “Faşistlere” milleti ırkla özdeşleştirerek ırk ile millet arasında organik bağ kurmuşlardır. “Dini Fundamentalistlere” göre ise milleti takva sahibi kitlenin bir araya gelerek oluşturulan dini varlıklar olarak yorumlamışlardır. Anlatılanlardan yola çıkarak her bir siyasal akım kendi perspektifinden millet ve milliyetçiliği izah etme çabasına girmiştir. Bu nedenle milliyetçilik ister hayali (doğal) yollarla ortaya çıkmış olsun isterse ulus-millet ve ulus-devlet aşamalarının tamamlanması sonucu doğmuş olsun günümüzde milliyetçiliğin sosyal ve politik yaşamın meşru kabul ettiği evrensel bir değer olduğu gerçeğini yadsıyamamaktadır (Anderson, 2007, s. 17). Zira ulusun güç kaynağı birey olmuş ve kendisini birey üzerinden yükseltmiştir (Uzun, 2000, s. 50).

İçerisinde bulunulan dönemde milliyetçi akımlar yalnızca hareketler, söylemler ve çatışmalar üzerinde yansımaları bulunmamakla aynı zamanda sosyal yaşam üzerindeki nüfuzu ve etkisi süreç içerisinde ivme kazanarak devam etmektedir (Gökalp, 2007, s. 280). Öte yandan küreselleşme rüzgârlarının hız kesmeden devam etmesi ile bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler ülkeler arasındaki fiziki sınırları şeffaflaştırarak ulus-devlet olgusunun “siyasal meşruluk formunun” eleştirilmesine neden olmaktadır (Gellner, 1994). Bu eleştirilere örnek olarak Hall (1991, ss. 46-47)’in argümanları gösterilebilir. Hall’a göre uluslararası alanda yaşanan siyasal, sosyal, ekonomik, kültürel, lojistik ve diğer gelişmeler nedeniyle ülkelerin birbirlerine bağımlı oldukları ve bu bağımlılıktan dolayı ulus-devlet ve milli kimlik olgularının erozyona uğrama potansiyelini taşıdığını öne sürmüştür. Aslında her ülkenin kendi ulus-devlet olma sürecini tamamlaması diğer ülkeler için bir tehdit olarak algılanmaktan çıkmıştır. Çünkü ülkeler kendi toprakları

içerisinde de farklı milliyetçilik yaklaşımlarının olduğu gerçekliğini kabul ederek kendi sınırları içerisinde milliyetçilik önemli konuların başında yer almaya başlamıştır (Şen, 2004, s. 36).

Milliyetçilik duygusu duyumsal bir güç olmasının yanı sıra bireylerin kim olduklarına karar vermelerinde yardımcı olmaktadır (Gökalp, 2007, s. 293). Kolektif bir duyumsama olan Ulusal/milli kimlik belli dönemlerde, şartlarda ve koşullarda değişkenlik göstermektedir (Guibernau, 1997, s. 128). Milliyetçilik duygusu insanları duygularını canlandırarak tüm farklılıklara rağmen bireyleri bir araya getirmekte ve dayanışma ağları örmektedir. Kolektif kimliğin ve hafızanın kazanılmasında oldukça etkili bir işleve sahip olan milliyetçilik duygusu milli kimliğin ediniminde ve yaygın kanının aksine farklı kültür, medeniyet ve kimliğe sahip insanları dışlamanın aksine farklılıkları bir araya getirmektedir. Ancak Thompson (2001, ss. 24-25) milliyetçilik hissinin toplumu birleştirici bir köprü olmaktan ziyade “biz” ve “öteki” ayrımını perçinleştirdiğini öne sürmektedir. Milliyetçilik hissi her ne kadar toplumsal ayrılığa yol açabilse de güçlü bir ulusal kimliğin kaynağının bu hislerle beslendiğini belirtmiştir.

Dolayısıyla bakıldığında milliyetçilik duygusu her toplumun kendine özgü tarihsel geçmişi, sosyo-politik ve sosyo-demografik koşullarına göre farklılık arz etmektedir. Keza milliyetçilik duygusu diğer insanların düşünceleri ve algıları üzerinde de etkili olabilmektedir. Bir ülkenin vatandaşları kendi halkı için neyin doğru olup neyin yanlış olduğunu ve nelerin talep edileceği konusunda milliyetçilik duygusu marifetiyle kolektif bilinç geliştirebilmektedir. Aslında bu yönüyle milliyetçilik duygusu enternasyonalizm ve aşırı milliyetçilikten ayrılmaktadır. Böylesi tutum ve davranışları sergileyen bireyler göçmenlere karşı da ılımlı yaklaşımları beklenmesinden dolayı küreselleşme hareketlerine ve buna bağlı olarak harekete geçen göç akışlarına da fazla olumsuz yaklaşmamaktadır (De Figueiredo ve Elkins, 2003, ss. 180-182). Fakat bu açıklamalardan yola çıkarak “milliyetçi duygulara sahip olmak” ve “ideolojik olarak milliyetçiliğin” aynı anlamlara gelip gelmediği sorgulanabilir. Bu konuyla ilgili Kedourie (1993) ve Billig (1995) milliyetçilik duygusunun ulus-devlete karşı hissetmiş olduğu duygusal yakınlık iken ideolojik olarak milliyetçiliğin ise bireysel duygusalılık ve toplum içerisindeki bireyler arasında tek tip bir ideolojinin oluşturulması olduğu şeklinde açıklamışlardır. Yani aslında milliyetçilik duygusu çokkültürlüğü, homojen sosyal yapıyı dışlamaktan ziyade vatanseverlik olarak izah edilmektedir. Milliyetçilik ve milliyetçilik duygusu tarihsel gelişim süreci içerisinde, toplumlarda ortak bir “ulusal kimlik” oluşturulması anlamında

ehemmiyet taşıyan ideolojik bir aygıt olduğu öne sürülebilir. Farklı toplumsal sistemler içerisinde ulus-devlet kimliğinin inşa edilmesinde, milliyetçilik hareketleri toplumlar üzerinde önemli etkiler yaratmıştır.

Türk Milliyetçiliği ve Milliyetçilik Duygusu

Türkiye’de milliyetçiliğin kökenleri kadim Osmanlı İmparatorluğu dönemine kadar uzanmaktadır. Osmanlı’da 20. asrın başlarında ortaya çıkan Türkçülük fikri Osmanlı İmparatorluğu’nun yıkılma sürecine kadar her dönemde kendisinden söz ettirmiştir. Nitekim Cumhuriyetin ilan edilmesinden sonrada milliyetçilik farklı yaklaşımlarla kendisini hissettirmeye devam etmiştir. Genel olarak Osmanlı’da Türkçülüğün ortaya çıkmasında ülkenin aydınları ile yaşamış olduğu çalkantılı dönemlerin etkisi olmuştur. Türk tarihindeki ilk yazılı belgelerden olan Orhun Yazıtlarında ve Türklerin ilk siyasal örgütlenmesi olan Göktürkler ’de Türklüğe ve Türk ulusuna vurgular her ne kadar yapılmışsa da aslında Türk ulusal kimliğinin tarih sahnesine çıkması ve Türkçülük bilincinin gelişmesi gecikmeli olarak şekillenmiştir. Bu nedenle Osmanlı döneminin son zamanlarına kadar hem halk hem de aydın kesim arasında millet ve milliyetçilik bilinci tam anlamıyla yaygınlaşmamıştır (Uzun, 2010, ss. 3-4). Türkiye’de milliyetçiliğin ortaya çıktığı zamanı ve koşulları araştıran çalışmalarda Osmanlı’nın son zamanlarında yaşanan gelişmelerle birlikte 19. yüzyıldan itibaren girilen yoğun modernleşme çabalarıyla milliyetçiliğin tarih sahnesinde kendisine yer edindiği kabul edilmektedir (Kushner, 1979, s. 7).

Özellikle modernleşme çabalarıyla birlikte Osmanlı’da milli kimliğe ve milliyetçiliğe ilişkin tartışmalar ivme kazanmıştır. Bu tartışmaların ilk fitili Osmanlı İmparatorluğu içerisindeki azınlıklar tarafından yapılmıştır. Böylece İmparatorluktan ayrılarak kendi bağımsızlığını kurmak isteyen milliyetçi duygular ve hareketler ortaya çıkmıştır. Bu duygulara ve hareketlere karşılık ise Osmanlı’nın yıkılmasını engellemeyi amaçlayan İslamcılık ve Osmanlıcılık düşüncelerinin ayaklanmalara karşı birer refleks olarak ortaya çıkartıldığı da tartışılmıştır (Shaw ve Shaw, 1994, s. 38). İmparatorluğun son dönemlerinde siyasal, sosyal, ekonomik ve tarihsel gelişmeler bir taraftan ayrılıkçı milliyetçi hareketlerin amaçlarına başarıyla ulaşmaları sonucunu doğururken diğer taraftan İmparatorluğun ayakta kalabilmesi için İslamcılık ve Osmanlıcılık düşüncelerinin etkili reçeteler olmadığı sonucuna varılarak İmparatorluk perdesinin kapanmasının ardından yeni kurulacak olan Türkiye Cumhuriyeti’nin ulus devlet olma sürecinde Türkçülük düşüncesinin daha etkili olacağı düşüncesinde karar kılınmıştır (Karpat, 2001, s. 63). Dolayısıyla Osmanlı İmparatorluğu’ndan

Türkiye Cumhuriyetine kadar olan süreçte modernleşme hareketleriyle birlikte milliyetçilik meşruiyetini kazanarak özellikle ulus-devlet kimliğinin edilmesinde önemli bir ideolojik enstrüman olmuştur (Koçak, 1996, s. 70). Genel olarak bakıldığında 19. yüzyıl Osmanlı'sında İslamcılık, Osmanlıcılık ve Türkçülük önde gelen siyasi akımlar olmuştur.

Ancak bu akımlar içerisinde Pan-Türkçülük ve Türk milliyetçiliği diğerlerine kıyasla nispeten daha genç ve en yenisi olmuştur. Pan-Türkçülük Osmanlılar dahil tüm Türk halklarını siyasi ve kültürel olarak birleştirilmesini vurgulayan bir yaklaşımdır. 1911 senesinden sonra Pan-Türkçü milliyetçiler İttihat ve Terakki Cemiyeti (İTC) ile organik bağı bulunan Türk Ocakları'nda kendi örgütlenmelerini sürdürmüşlerdir. Pan-Türkçülükten daha genç olanı ise Türk milliyetçiliği olmuştur. Bu yeni akımla birlikte Anadolu köylerini ve onların erdemlerinin Osmanlı tarafından yeniden keşfedilmesi ve "gerçek Türkler" olarak kabul edilmesi gereken romantik bir yaklaşımla sembolize edilmiştir. Türk milliyetçiliği akımı 1917 senesinde İTC bünyesinde kurulan "Halka Doğru" hareketiyle daha da güçlenmiştir (Zürcher, 2015, s. 342). Ancak İttihat ve Terakki tutarlı bir siyasi çizgide ilerlemese de geniş yelpazeli örgütlenme sistemi kurmuştur. Örneğin Cemal ve Enver Paşa'lar İttihat ve Terakki'nin askeri liderleri olmuşlardır. Mehmed Cavid maliyenin başına geçerken Dr. Bahattin Şakir ve Dr. Nazım'a önemli yönetsel görevler verilmiştir. Ziya Gökalp ise İttihat ve Terakki'nin ideolojisini büyük ölçüde inşa eden önemli bir ideolog konumuna geçmiştir (Findley, 2012, s. 199).

Osmanlı İmparatorluğu Müslümanlar, Hıristiyanlar, Museviler, Türkler, İranlılar, Suriyeliler, Arnavutlar başta olmak üzere oldukça kozmopolit bir sosyal yapıya sahip olmuştur. Ancak imparatorluk içerisinde egemen grup Türkler'den oluşmuştur. Sosyolojik olarak Türkler her ne kadar baskın grup olsa da devlet idaresi görevine birçok farklı gruptan insanlar seçilerek ırk ayrımı yapılmamıştır (Lewis, 2004, s. 328). Ancak bu gruptaki kişilerin birçoğu milli veya milliyetçi gruplardan ziyade siyasi muhalif grupları olmuştur. Ancak 1911 senesinden sonra Arapça konuşan vilayetlerdeki muhalif siyasi gruplar Arap milliyetçi gruplar haline gelerek, milliyetçilik diğer ülkeler içinde milli kimlik duygusunun ortaya çıkartılmasında bir bakıma sacayağını oluşturmuştur (Karpas, 2011, ss. 195-196).

Türk milliyetçiliği Osmanlı İmparatorluğu'nun son periyotlarından günümüze kadar gelen hakim bir ideoloji olmuştur. 19. yüzyılda ilk olarak kültürel milliyetçilik biçiminde gelişen milliyetçilik akabinde

siyasi bir boyuta evrilerek İttihad ve Terakki iktidarından günümüze ana akım siyasi ideolojilerin, siyasetlerin ve entelektüel tartışmaların düşünsel alt yapısına zemin hazırlamıştır (Hanioğlu, 2011). Böylelikle Osmanlı'daki Türk milliyetçiliğine ait düşünceler Cumhuriyet dönemine miras kalmıştır. Zira Türkiye Cumhuriyeti Devleti Osmanlı'dan kültürel miras da devralmasından dolayı onun anti-tezi değildir (Yalçın, 2013, s. 129). Nitekim Türk milliyetçiliğini izah etmeye çalışan birçok yaklaşım bulunmaktadır. Bu nedenle Türk milliyetçiliği hakkında güçlü analizlerin yapılabilmesi için İslamcılık, Turancılık-Türkçülük, Anadoluçuluk, Muhafazakârlık, Liberal Muhafazakârlık, Mukaddesatçılık ve Kemalist Milliyetçiliğin öne sürmüş oldukları argümanların iyi tahlil edilmesi gerekmektedir (Ayvazoğlu, 2002, s. 577).

Türk milliyetçiliğinin anavatan ile bütünleşmesinde kritik bir eşik ise Milli Mücadele Dönemiyle gerçekleşmiştir. Türklerin yaşadığı topraklar Misak-ı Milli ile karşılık bulmuştur. Bundan dolayı Gazi Mustafa Kemal'in milliyetçilik yaklaşımı realist bir çerçeve oturmuştur. Milli mücadele dönemiyle birlikte değişen ve dönüşen milliyetçilik nihayetinde milli bir devletin kurulmasıyla tecelli etmiştir. Cumhuriyet'in ilk temellerinin atılmasından sonra 1930 senesinden itibaren Mustafa Kemal milleti, ırksal özelliklerinden ziyade ideal ve kültürel birlik ile milleti "Türk milletini kuran halk" olarak tanımlamıştır. Ziya Gökalp gibi milliyetçiliği kültürel bağlamda ele alan Atatürk birbirine bağlı vatandaşlardan oluşan içtimai ve siyasi kitle olarak görmüştür (Sarınay, 1994, ss. 232-235). Türk milletinin niteliklerini ortaya koymaya çalışan araştırmalarında Mardin (2009, ss. 10-12) milliyetçiliği modernist milliyetçilik ve geleneksel milliyetçilik olarak iki ana tema üzerinden ele almıştır. Modernist milliyetçilik daha çok Atatürk milliyetçiliğiyle özdeşleşmektedir. Yani Türk toplumunu güçlendirerek muasır medeniyetler seviyesine ulaştırmak yegâne amaçtır. Geleneksel milliyetçilik ise Ziya Gökalp'ın görüşleriyle örtüşmektedir. Yani geleneksel milliyetçilikte kültürel bilince ve milliyetçi ruha modernist milliyetçiliğe kıyasla oldukça fazla vurgu yapılmaktadır.

Cumhuriyet dönemine gelindiğinde yeni devletin kurucusu olan Gazi Mustafa Kemal, Türk milliyetçiliğini devletin temel ideolojisi haline getirmiştir. Cumhuriyetin erken dönemlerinde Ziya Gökalp'ın Türkleşmek ilkesini daha da ileri götürerek ve yeni yorumlar getirerek çağdaşlaşma düşüncesi ön plana çıkmıştır (Öznur, 1999, s. 41). Türk milliyetçiliğinin "çatallanması" yani kendisini bu dönemde de iyiden iyiye hissettirmesi iki merkezi dönem şeklinde gerçekleşmiştir. İlk dönem Ziya Gökalp, Yusuf Akçura ve Munis Tekinalp gibi figürlerin Türkçülük düşüncesini sahiplenmeleri ve bu alanda romantik eserler hazırlamaları ve milliyetçilik

doktrinine ilişkin yapmış oldukları katkılardır. İkinci dönem ise 1960'lı yıllarda Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'nin (CKMP), Alparslan Türkeş ile siyasi vücut bulan Milliyetçi Hareket Partisi'ne (MHP) dönüşmesiyle Türkçülük ve Turancılık çağrışımlarında bulunulması milliyetçiliğin Cumhuriyet döneminde çatallanmasında belirgin noktalarını oluşturmuştur (Ertekin, 2002, s. 345). Fakat Demokrat Parti (DP)'nin iktidara gelmesiyle birlikte MHP ile olan siyasi gerilimler artmıştır. Bu gerilim MHP'nin milliyetçilik yaklaşımında değişim ve dönüşümlerin yaşanmasına neden olmuştur. 1969 senesi Adana Kongresi'nde Turancı-Türkçü milliyetçiler tasfiye edilerek Muhafazakar Geleneksel Milliyetçilik eksenine doğru yönlendirilmiştir.

Böylece Türkçülük hareketi sadece seçkin bir zümrenin benimsemiş olduğu hareketten öteye geçememiştir. Yine bu dönemde Turancı-Türkçü Milliyetçilik için iki önemli kırılma noktası yaşanmıştır. İlki Kemalist Milliyetçiliğin, Turancı-Türkçü Milliyetçiliği ötekileştirmesi; ikincisi ise Muhafazakar Milliyetçiliğin geniş tabanlara yayılarak yükselişe geçmesidir. Bilhassa 1965 senesi sonrası dönemde çeşitli isimler altında (MHP, Ülkü Ocakları, Türk Ülkücüler Teşkilatı, Türk Ocakları, Ülkücüler Teşkilatı Derneği, Büyük Ülkü Derneği) örgütlenerek kitleselleşme ve taşralı muhafazakar milliyetçi kitleye hitap etme siyaseti muhafazakar milliyetçiliği güçlendirmiştir (Can, 2002, s. 665). Ancak yine de Turancı-Türkçü milliyetçilik görüşü özellikle Soğuk Savaş döneminin bitmesinin ardından ülkücü gençler arasında benimsenmeye devam ederek günümüzde de varlığını sürdürmektedir (Bölükbaşı, 2018, s. 49).

İran Milliyetçiliği ve Milliyetçilik Duygusu

İran sahip olduğu tarihi ve jeopolitik konumu nedeniyle Doğu-Batı dünyası arasında köprü görevi görmüştür. Tarih boyunca siyasi sınırları içerisinde farklı medeniyetlere, kavimlere, etnisitelere ve kültürlere ev sahipliği yapan ülke bu farklılıkların etkisi altında da kalmıştır. Özellikle ülkede tarihsel dönemler içerisinde farklı devletlerin kurulması etnik ve din tabanlı birlikteliğin oluşması önünde en büyük engellerden birisi olmuştur. Bu yüzden Zerdüşt dininden Şii tabanlı İslam'a kadar dini inanç, siyasal birliğin sağlanmasında önemli bir yere sahip olmuştur (Taşkiran, 2011). Bazı kaynaklara göre İran nüfusu milliyet açısından altı kısma ayrılmaktadır. Bu grupta yer alanların İran toplumu içerisindeki oranları ise yaklaşık olarak şu şekilde belirtilmiştir (Çakmak, 2020: 111): Farslar (%50), Azeriler (%23), Kürtler (%11), Araplar (%5), Türkmenler (%3) ve Beluclar (%3)'dan oluşmaktadır.

Yarı geleneksel yarı modern formuyla geçiş döneminde İran toplumu

karmaşık sosyal tabakaya ve farklı formülasyonlara sahip olmuştur. Bir taraftan geleneksel topluma ait bölgesel, milli ve kültürel farklılıklar diğer taraftan modern topluma özgü farklılıklar ortaya çıkmıştır (Beşiriye, 2009, s. 13). 19. yüzyıla kadar İran'da milliyetçi tutum ve davranışlar farklı kültür ve ırkların egemenliğine karşı ayakta kalmayı ve kültürel üstünlük kurmayı öncelikli hedefleri arasına yerleştirmiştir. Modernlik bakımından milliyetçiliğin İran'daki gelişimi, yabancı kuvvetlerin emperyalist amaçlarına karşıt ve İranilik kimliğinin ön plana çıktığı görünüm sergilemiştir. Ülkede milliyetçiliğin modern anlamda ortaya çıkışı ve gelişimi, Kaçar Hanedanı (1796-1925) döneminde başlamıştır. Ardından milliyetçilik devlet ideolojisine dönüşmüştür. Pehlevi Hanedanı (1925-1979) döneminde, esasen Fars etnik kimliğinin öne çıktığı Batılılaşma ve bağımsız olma taraflı bir görünüm almıştır (Sarıkaya, 2008, ss. 94-95).

Tarihsel süreç içerisinde İran'da milli kimliğin inşa sürecinde iki önemli dönüm noktası yaşanmıştır. İlk gelişme 1500'lü yıllarda Safevi Devletinin kurulmasıyla yaşanmıştır. Safevi Devletinin kurulmasıyla birlikte İran coğrafi sınırları belirlenmiş ve Şii mezhebinin etkisiyle İran milli kimlik oluşumunu gerçekleştirmiştir. İkinci gelişme ise 1200'lü yıllarda Rıza Şah döneminde yaşanmıştır. Kaçar monarşisinin yıkılması, Rıza Şah'ın darbeyle yönetimi ele geçirmesi ve akabinde Pehlevi Hanedanının ilan edilmesiyle İran'da modern kimliğin inşa sürecinin temelleri atılmıştır (Elhan, 2019, s. 15). 1501-1736 tarihleri arasında Safevi'lerin İran toplumu üzerinde egemenliğini kurmasıyla hem Şiiliğin resmi mezhep olarak kabul edilmiş hem de siyasi coğrafik sınırların belirlenmeye başlamıştır. Ancak bu noktada İran'da milli kimliğin oluşum döneminin hangi zamanda başladığına ilişkin fikir ayrılığı bulunmaktadır.

İlk yaklaşıma göre milli kimlik Safevi dönemiyle birlikte başlamıştır. Ters görüşlerine göre Safevi dönemi milliyetçiliği tamamen Şiilik mezhebine dayalı olduğu için bu dönemde İranlı milli kimliğinden söz etmekten ziyade Şiilik kimliğine daha fazla vurgu yapılarak ön planda tutulmuştur. Fakat milli kimliğin hangi dönemde inşa edildiği tartışmaları süregelse de İran milli kimliğinin temelini "dilin" oluşturduğu noktasında birleşmiştir. Nitekim bunun sebebi İran sosyolojisinin oldukça kozmopolit yapıda olması ve farklı dinlere mensup bireylerin olması milli kimliğin kurulmasının önünde engel olmaktadır. Bu engel ise ancak ortak dilin benimsenmesiyle ortadan kaldırılması mümkün olmaktadır (Khoshbakht, 2010, ss. 27-31). Dolayısıyla İran'da milli kimlik sürecini etkileyen üç önemli faktörün olduğu anlaşılmaktadır. Bunlar (Ahmedi, 2009, s. 60): Din (Şia), Dil (Türkçe+Farsça) ve Milliyet (Pers Etnisitesi)'dir.

İran'ın uzun yıllar boyunca işgallere ve istilalara maruz kalmasına bağlı olarak milliyetçiliğin doğuşu ülkenin kendi geleneksel değerleri ile Avrupa'nın modern değerlerini harmanlanması sonucuyla oluşturulmuştur. Hem sınır komşusu olduğu ülkelerden hem de Avrupalı devletlerden baskı gören İran'da milli kimliğin oluşması üzerinde de bir takım yansımaları olmuştur. Bu yansımaları bakıldığında (Karimi, 2013, s. 163; Foran, 1993, s. 110; Ahmedi, 2009, ss. 57-58): İlk olarak İran idari yapısında modernizm çalışmaları başlatılmıştır. Kuzey'de Rusya'nın, Güney'de ise İngiltere'nin tehdidi altında kalmasıyla otoritesini kaybetmeye başlayan İran, Avrupa'dan askeri stratejistler getirerek başta ordu olmak üzere kültürel hayat ve kamu yönetiminin bütün sistemleri üzerinde modernleşme politikalarına gitmiştir.

İkincisi ise yabancı ülkelerin İran üzerindeki işgalleri sadece fiziki olarak değil ekonomisi üzerine de olmuştur. Ülkeye ekonomik imtiyazların tanınması Avrupa'ya bağımlı bir ekonomi sisteminin oluşmasına yol açmıştır. Özellikle İngiltere'nin İran'ın altyapı ve üst yapı kaynakları kontrol altına alması başta aydınlar, tüccarlar ve din adamlarının tepkisini çekerek Meşrutiyet Devrimi'nin yapılmasına zemin hazırlamıştır. 1906 ve 1911 yılları arasında Meşrutiyet Devrimi'nin yapılmasıyla devlet otoritesi sınırlandırılarak anayasal monarşi kurulmuştur. Üçüncü yansıma ise İran'ın Avrupa devletlerinin müdahalesi sonucu sosyalizm ve liberalizm gibi modern siyasal ideolojilerle tanışması olmuştur. Nitekim Fars milliyetçiliği bu dönemde ortaya çıkmıştır. Pehlevi hanedanının kurulmasıyla birlikte Fars milliyetçiliği devletin resmi ideolojisi haline dönüşmüştür. Bu bağlamda bakıldığında İran'da millet kimliğinin inşa edilmesinde ve milli birlik hissinin ve toplumsal hafızanın oluşturulmasında yabancı ülkelerin baskısı ve ülkenin içerisinde bulunduğu siyasal, sosyal, askeri ve ekonomik dinamikler ulus yaratma sürecinde modernizm çalışmaları başat etkenler olmuştur.

Rıza Şah seküler milliyetçilik yaklaşımını benimsemiştir. Bu seküler milliyetçilik yaklaşımı İslamiyet öncesi İran'ın geçmişini, geleneklerini ve değerlerini yücelten tarzda olmuştur. Rıza Şah "İranlılık" kimliğinin dilsel ve etnik boyutlarına daha fazla vurgu yapmıştır. Bu milliyetçilik formuyla ulaşılmak istenen amaç bir yandan dinin kaybettiği meşrutiyetini yeniden kazandırmak diğer yandan modern bir İran idaresini oluşturarak geçmişindeki büyük medeniyete ulaşabilmektir. Bu şekilde İran'da, devlet-millet birlikteliği tesis edilmeye çalışılmıştır (Litvak, 2017, s. 15).

Yaklaşık olarak 85 milyon nüfusa sahip olan İran'da nüfusun yaklaşık yarısını İranlılar oluşturmaktadır. Ülke milliyetçilik konusunda dünya

ile tamamen bağlantısını kopartmış ve milliyetçilikle ilgili gelişmelerin gerisinde kalmamıştır. Farklı milliyetçilik algılarının daima mevcut olduğu ülkede millet kavramı da farklı anlamlarla kullanılmıştır. 1925 senesinden itibaren mezhep ve din öğeleri İran milliyetçiliğini teşvik etmekle birlikte her durumda siyasal güç odakları tarafından kullanılmıştır. Literatüre Fars milliyetçiliği olarak geçmiş olan yaklaşım İran'da yurtseverlik algısından ziyade Batı Avrupa'da vücut bulmuş olan İndo-Aryanist "ırkçılığın" farklı formlarının olduğu öne sürülmektedir (Sarıkaya, 2008, ss. 376-377).

Türkiye ve İran Milliyetçilik Duygusunun Karşılaştırmalı Analizi

Araştırmanın bu bölümünde çalışmanın metodolojisine ilişkin belli başlı açıklayıcı bilgilere ve araştırma sonucunda elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

Araştırmanın Yöntemi

Araştırma'da karma yöntem (*mix methods*) kullanılmıştır. Karma yöntem ile nitel ve nicel veriler bir arada kullanılarak araştırma deseni oluşturulmaktadır. Nitel boyutta milliyetçilik ve milliyetçilik duygusuna ilişkin ulusal ve uluslararası literatür araştırması yapılarak betimsel tekniğe başvurulmuştur. Nicel boyutta ise *World Values Survey* (Dünya Değerler Anketi)'nin 1999-2004 tarihleri arasında Türkiye ve İran'da yürütmüş olduğu ampirik araştırmalar sonucunda elde edilen bulguların araştırmacılar tarafından SPSS Statistics 22.0 programıyla analiz edilmesiyle gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma'da örneklem Türkiye ve İran olarak seçilmiştir. Söz konusu ülkelerin ele alınmasındaki gerekçe 11. asırdan itibaren Türklerin İran coğrafyasına doğru yerleşmeleri ve ardından Türkler ile İranlılar arasında kültürel bir bütünleşmenin yaşanmasından dolayı Türkler ve İranlılar arasında müzikten edebiyata; sanattan gelenek ve göreneklere birçok kültürel öge arasında benzerlikler taşımaktadır (Kafkasyalı, 2011). Bu kültürel benzerliklerin milliyetçilik duygusu açısından da benzerliklerin veya farklılıkların saptanabilmesi amacıyla mezkûr ülkeler ele alınmıştır. Ayrıca milliyetçilik duygusunun ölçülmesinde yaş, cinsiyet, sosyal sınıf ve eğitim düzeyi temel parametreler olarak seçilmiştir.

Araştırmanın Hipotezleri

Araştırma temel olarak dört hipotez üzerine inşa edilmiştir:

H_0 : Yaş ilerledikçe milliyetçilik duygusu artmaktadır.

H_1 : Eğitim seviyesi arttıkça milliyetçilik duygusu azalmaktadır.

H_2 : Sosyal sınıf statüsü arttıkça milliyetçilik duygusu azalmaktadır.

H_3 : Erkeklerde milliyetçilik duygusu kadınlardan daha baskındır.

Araştırmanın Bulguları

Araştırmanın hipotezlerinin test edilebilmesi amacıyla SPSS Statistics 22.0 programı kullanılmıştır. Ayrıca yine bu programla Enter metoduyla regresyon analiz modelinin uygunluğunun ve geçerliğinin test edilebilmesi amacıyla ANOVA sonuçları ayrı ayrı tablolar halinde gösterilmiştir. Türkiye ve İran'da milliyetçilik duygusunun ölçülmesinde elde edilen bulgular şunlardır:

Türkiye'de Milliyetçilik Duygusu Verileri:

Türkiye'de milliyetçilik duygusunun ölçümüne ilişkin Regresyon modeli ve ANOVA modeli sonuçları aşağıdaki tablolar aracılığıyla aktarılmıştır:

Tablo 1

Türkiye İçin Regresyon Modeli Sonuç Tablosu

Girilen Değişkenler/Girilmeyenler ^a				
Model	Girilen Değişkenler	Girilmeyen Değişkenler	Metot	
1	Yaş, Cinsiyet, Sosyal Sınıf, Eğitim ^b	-	Enter	
a. Bağımlı Değişken: Milliyetçilik Duygusu				
b. Tüm değişkenler girilmiştir.				
Model Özeti				
Model	R	√R	Ayarlanmış √R	Tahmini Standart Sapma
1	,182 ^a	,033	,032	,795
a. Tahminler: (Sabit), Yaş, Cinsiyet, Sosyal Statü, Eğitim Düzeyi				

SPSS'de oluşturulan regresyon modelinin Model Özeti Tablosunda görüldüğü üzere Çoklu Korelasyon Katsayısı;

$$r_{1.23456} = 0,182$$

Denklemin Standart Sapması;

$S_{1,23456} = 0,795'$ tir.

Tablodaki R değeri 0,182 olup; bağımlı değişkenler ile bağımsız değişkenler arasında pozitif bir ilişkinin olduğu anlaşılmaktadır. Yaş, Cinsiyet, Eğitim ve Sosyal statünün milliyetçilik duygusu arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür.

\sqrt{R} ; 0,033' tür. Bağımlı değişkendeki varyansın, bağımsız değişkenler tarafından %3,3 olarak açıklandığını göstermektedir. Yani milliyetçilik duygusunun artmasında yaş, cinsiyet, eğitim ve sosyal statüsü seviyesini bilmek %3,3'lük bir doğruluk payı ile tahmine imkân tanımaktadır. Değişimin kalanı başka nedenler yüzündendir.

Ayarlanmış \sqrt{R} 'ye bakıldığında ise; %3,3'lük \sqrt{R} değeri, değişken sayısı dikkate alındığında %3,2'ye düşmektedir. Modelin tahmin gücü %3,2'dir.

Tablo 2

Türkiye İçin Anova Modeli Sonuç Tablosu

ANOVA ^a						
Model	Kareler Toplamı	df	Ortalama Kare	F	Sig. (Anlamlılık)	
1	Regresyon	66,230	4	16,558	26,185	,000 ^b
	Residual	1934,090	3059	,632		
	Toplam	2000,320	3063			
a. Bağımlı Değişken: Milliyetçilik Duygusu						
b. Tahminler: (Sabit), Yaş, Cinsiyet, Sosyal, Eğitim						

Yordanan (bağımlı) değişkenlerdeki değişimle ilgili kareler toplamı 66,230'dur.

Yordamada açıklanamayan (hata) değişimle ilgili kareler toplamı 1934,090'dır.

F'nin anlamlılık tespitinin p değeri 0,000'dır.

Bu tabloda p değerinin, (p=0,000), 0,04'ten küçük olması ("Sig." Değeri 0.000<0.04). Regresyon Modelindeki, bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki ilişki için hesaplanan R= 0.234 değerinin anlamlı olduğunu, oluşturulan modelin de anlamlı bir model olduğunu göstermektedir. Yani bu regresyon modelinde, milliyetçilik duygusu (yordanan / bağımlı değişken) ile cinsiyet, yaş, eğitim ve sosyal statü (yordayan /

bağımsız değişken) arasındaki doğrusal ilişki, istatistiksel olarak anlamlı düzeydedir ($p < 0.04$).

F Testi: F testinin sonucunun 26,185 olması %4 seviyesinde 0.04'ten küçük olması sebebiyle anlamlıdır. Regresyon modelinin açıklayıcılığının istatistiksel açıdan önemli olduğunu göstermektedir.

Tablo 3

Bağımsız Değişkenlerin Güvenirliğinin Analizi

Katsayılar ^a						
Model	B	Standartlanmamış Katsayılar		Standart Katsayılar	t	Sig. (Anlamlılık)
		Standart Sapma	Beta			
1	(Sabit)	1,175	,093		12,629	,000
	CİNSİYET	-,040	,029	-,025	-1,357	,175
	SOSYAL SINIF	,094	,014	,118	6,484	,000
	EĞİTİM	,139	,023	,113	6,032	,000
	YAŞ	-,053	,011	-,089	-4,880	,000

a. Bağımlı Değişken: Milliyetçilik Duygusu

Sig. (anlamlılık) değeri 0.04'ün altındaki katsayılar, anlamlı derecede katkı sağlamaktadırlar. Dolayısıyla bu tablodan modelin matematiksel hali oluşturulabilir ve katsayıların bağımlı değişken üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olup olmadıkları yorumu da yapılabilir. Burada yordayıcı değişkenler cinsiyet, eğitim, yaş ve sosyal sınıf milliyetçilik duygusunu anlamlı derecede yordamaktadır. Söz konusu modele göre dört bağımsız değişkenden eğitim, cinsiyet, sosyal sınıf ve yaş değişkenleri istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur.

Açıklayıcılık açısından en açıklayıcı değişken, sosyal statü (beta=0,118) olarak karşımıza çıkmaktadır. Sosyal statü ile milliyetçilik duygusu arasında pozitif bir ilişki görülmektedir ($B=0.94$). t değerinden de bu ilişkinin istatistiksel açıdan anlamlı olduğu görülmektedir ($t=6.484$).

Ayrıca, eğitim bağımsız değişkenindeki 1 standart sapma miktarı artış milliyetçilik duygusunda 0,133 standart sapma yükselmesine neden olmaktadır. Bu oran cinsiyette 0,025; sosyal statüde 0,118 ve yaşta ise 0,089'dur.

Tablo 4

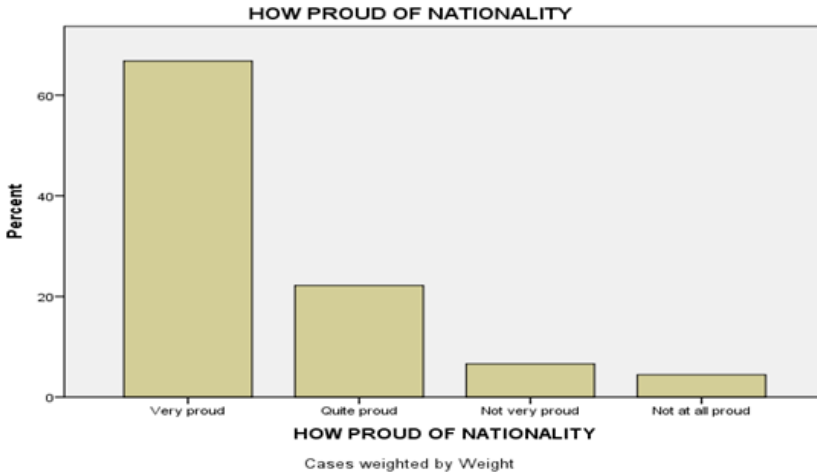
Milliyetçilik Duygusu Besleyenlerin Oranları

Milliyetçilik Duygusu					
		Sıklık	Yüzde (%)	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli	Aşırı duygulu	2203	64,8	66,8	66,8
	Oldukça duygulu	731	21,5	22,2	88,9
	Çok duygulu değil	218	6,4	6,6	95,5
	Hiç duygulu değil	147	4,3	4,5	100,0
	Toplam	3299	97,0	100,0	
Geçerli Olmayan	Bilmiyor	57	1,7		
	Sistem	45	1,3		
	Toplam	102	3,0		
Toplam		3401	100,0		

Dünya Değerler Araştırmasında 2004 senesinde Türkiye’de yapılan “Milliyetçilik Duygusu” isimli araştırma; 3,401 kişi arasında yapılmış ve milliyetçilik duygusu aşırı basanların oranı % 64,8 iken milliyetçilik duygusu beslemeyenlerin oranı ise % 4,3’tür.

Grafik 1

Aşırı Milliyetçilik Duygusuna Sahip Olanların Oranı

Türkiye’de aşırı milliyetçi duyguya sahip olanların sayısı %60’tan fazla olduğu görülmektedir. Milliyetçi duyguları hiç olmayan kişi sayısı ise %20’nin altında kalmıştır. Aşırı milliyetçi duyguların oluşmasında etkili olan faktörler ülkelerin sahip oldukları demokrasi kapasitesi, ekonomik gelişmişliği, refah düzeyi, askeri gücü, uluslararası ilişkilerde kullandığı diploması yetkinliği, teknolojik ve bilimsel kalkınmışlığı ve sosyal güvenlik uygulamalarından kaynaklanabilmektedir (Hjerm, 1998, s. 343).

Tablo 5

Yaş ve Milliyetçilik Duygusu Arasındaki İlişki

MİLLİYETÇİLİK DUYGUSU * YAŞ Çapraz Tablolama								
		YAŞ						Toplam
		15-24	25-34	35-44	45-54	55-64	65-98	
MİLLİYETÇİLİK DUYGUSU	Aşırı duygulu	411	613	556	308	194	118	2200
	Oldukça duygulu	157	228	190	94	47	16	732
	Çok duygulu değil	51	66	57	28	12	5	219
	Hiç duygulu değil	37	59	28	16	7	0	147
Toplam		656	966	831	446	260	139	3298

Türkiye’de yaş ve milliyetçilik duygusu tablosuna bakıldığında araştırmaya 15-24 yaş arası 656 kişi, 25-34 yaş arası 966 kişi, 35-44 yaş arası 446 kişi, 55-64 yaş arası 260 kişi ve 65-98 yaş arası 139 kişi olmak üzere toplamda 3,298 kişi katılmıştır. Milliyetçilik duygusunun yaş ilerledikçe azaldığı anlaşılmaktadır. Milliyetçilik duygusunun en fazla ağır bastığı dönemler ise 15-24 ve 25-34 yaş arasındaki kitlede görülmüştür. Benzer bulguları Smith ve Kim (2006, ss. 128-130) Avrupa Birliği üyesi ülkeler üzerinde yaptıkları araştırmalarda bulmuşlardır. Buna göre yaş faktörü milliyetçilik duygusunu önemli ölçüde etkilemektedir. Milliyetçilik duygusunun genç yaşlarda daha çok yoğunlaştığı sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 6

Cinsiyet ve Milliyetçilik Duygusu Arasındaki İlişki

MİLLİYETÇİLİK DUYGUSU* CİNSİYET Çapraz Tablolama				
Erkek		CİNSİYET		Toplam
		Erkek	Kadın	
MİLLİYETÇİLİK DUYGUSU	Aşırı duygulu	1094	1109	2203
	Oldukça duygulu	366	365	731
	Çok duygulu değil	112	106	218
	Hiç duygulu değil	95	52	147
Toplam		1667	1632	3299

Türkiye’de milliyetçilik duygusu- cinsiyet ilişkisi irdelendiğinde, kadın ve erkeklerden toplam 3,299 kişi araştırmaya katılmıştır. İlginç bir şekilde kadınların erkeklere kıyasla milliyetçilik duygusunun ağır bastığı anlaşılmaktadır. Milliyetçilik ve cinsiyet arasındaki ilişkileri inceleyen çalışmaların birçoğunda milliyetçilik duygusunun gelişmesinde cinsiyetin birinci derecede etkili olduğu öne sürülmüştür. Nitekim cinsiyet ve milliyetçilik arasındaki ilişkileri konu alan çalışmalar sınırlı sayıda olsa da bu alanla ilgili ilk çalışmalar 1980 ve 1990’lı yıllarda feminist teorisyenler tarafından yapılmıştır (Yuval-Davis, 1993).

Tablo 7

Eğitim Düzeyi ve Milliyetçilik Duygusu Arasındaki İlişki

MİLLİYETÇİLİK DUYGUSU* Eğitim Düzeyi Çapraz Tablolama					
Alt		Eğitim Düzeyi			Toplam
		Alt	Orta	Üst	
MİLLİYETÇİLİK DUYGUSU	Aşırı duygulu	1370	602	135	2107
	Oldukça duygulu	372	206	91	669
	Çok duygulu değil	92	73	36	201
	Hiç duygulu değil	92	27	21	140
Toplam		1926	908	283	3117

Türkiye’de milliyetçilik duygusu – eğitim düzeyi ilişkisine bakıldığında

ilköğretim, orta öğretim ve yükseköğretim seviyesinde eğitim alan kişilerden toplam 3,117 kişi arasında araştırma yapılmıştır. Tablo okunduğunda milliyetçilik duygusunun ilköğretim seviyesi gören kişiler arasında daha fazla olduğu ve eğitim seviyesi arttıkça milliyetçilik duygusunun azaldığı saptanmıştır. Coenders ve Scheepers (2003) demokratik ve demokratik olmayan ülkelerde eğitim düzeyinin milliyetçilik üzerindeki etkisini araştırmak için yürütmüş olduğu çalışmada demokratik ülkelerde eğitim seviyesinin milliyetçilik duygusu üzerinde doğrudan etkisi olduğu sonucuna varır iken demokratik olmayan ülkelerde eğitim ve milliyetçilik duygusu arasında etkileşimin oldukça az olduğunu öne sürmüştür.

Tablo 8

Sosyal Statü ve Milliyetçilik Duygusu Arasındaki İlişki

MİLLİYETÇİLİK DUYGUSU * SOSYAL STATÜ Çapraz Tablolama							
Üst Sınıf		SOSYAL STATÜ					Toplam
		Üst Sınıf	Üst-Orta Sınıf	Alt-Orta Sınıf	İşçi Sınıfı	Alt Sınıf	
MİLLİYETÇİLİK DUYGUSU	Aşırı duygulu	54	462	837	521	286	2160
	Oldukça duygulu	12	158	254	190	109	723
	Çok duygulu değil	8	46	61	79	23	217
	Hiç duygulu değil	2	19	33	48	44	146
Toplam		76	685	1185	838	462	3246

Sosyal statü – milliyetçilik duygusu ilişkisine bakıldığında toplam 3,246 kişi üzerinde anket yapılmıştır. Milliyetçilik duygusunun en fazla “alt-orta” sınıf içerisinde fazla olduğu ve üst sınıftaki insanlarda bu sayının azaldığı görülmektedir. Türkiye’de toplumsal sınıfın statüsü arttıkça, milliyetçilik duygusu azalmaktadır.

Genel itibarıyla Türkiye açısından sonuçların ifadesi irdelendiğinde; cinsiyet, yaş, eğitim ve sosyal statünün, milliyetçilik duygusunu ne şekilde yordadığını ortaya koymak için yapılan çok değişkenli regresyon analizi sonucunda, bağımsız değişkenler ile bağımlı değişkenler arasında anlamlı bir ilişki gözlemlenmiş ($R = 0,182$, $R^2 = 0.033$), cinsiyet, yaş, eğitim ve sosyal statünün, milliyetçilik duygusu arasında anlamlı bir yordayıcısı olduğu görülmüştür ($F = 26,185$, $p < 0,04$). Bağımsız değişkenler, bağımlı

değişkenin %3,3'ünü açıklamaktadır. Diğer değişkenlerin "Sig." değerleri 0.03 değerinden küçük oldukları için değişkenlerin bağımlı değişken üzerinde anlamlı etkileri vardır. Açıklayıcılık açısından en açıklayıcı değişken, sosyal statü (beta=0.118) olarak karşımıza çıkmaktadır. Milliyetçilik duygusu ve sosyal statü arasında ters orantı söz konusudur (B=0,094).

Milliyetçilik Duygusu= $\beta_0 + \beta_1$ Cinsiyet (-) + β_1 Yaş (-) + β_1 Eğitim (-) + β_1 Sosyal Sınıf (-) =1,175-0,040*Cinsiyet-0,053*Yaş-0,139*Eğitim-0,094*Sosyal Sınıf

Türkiye'de milliyetçilik duygusunu etkileyen yaş, eğitim ve sosyal statü unsurlarında meydana gelen artışlarda milliyetçilik duygusunda azalmaların olduğu anlaşılmaktadır. Cinsiyet açısından bakıldığında Türkiye'deki kadınların milliyetçilik duygusu erkeklere oranla daha fazla olduğu görülmektedir.

İran'da Milliyetçilik Duygusu Verileri:

İran'da milliyetçilik duygusunun ölçümüne ilişkin Regresyon modeli ve ANOVA modeli sonuçları aşağıdaki tablolar aracılığıyla aktarılmıştır:

Tablo 9

İran İçin Regresyon Modeli Sonuç Tablosu

Girilen Değişkenler/Girilmeyenler ^a				
Model	Girilen Değişkenler	Girilmeyen Değişkenler	Metot	
1	YAŞ, CİNSİYET, SOSYAL STATÜ, EĞİTİM ^b	.	Enter	
a. Bağımlı Değişken: MİLLİYETÇİLİK DUYGUSU				
b. Tüm değişkenler girilmiştir.				
Model Özeti				
Model	R	√R	Ayarlanmış √R	Tahmini Standart Sapma
1	,116 ^a	,013	,012	,530
a. Tahminler: (Sabit), CİNSİYET, SOCIAL SOSYAL STATÜ, YAŞ, EĞİTİM DÜZEYİ				

SPSS'de oluşturulan regresyon modelinin Model Özeti Tablosunda görüldüğü üzere Çoklu Korelasyon Katsayısı;

$$r_{1.23456} = 0,116$$

Denklemin Standart Sapması;

$$S_{1,23456}=0,530\text{'dur.}$$

Tablodaki R değeri 0,116 olup; bağımlı değişkenler ile bağımsız değişkenler arasında pozitif bir ilişkinin olduğu anlaşılmaktadır. Yaş, Cinsiyet, Eğitim ve Sosyal statünün milliyetçilik duygusu arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür.

\sqrt{R} ; 0,013'tür. Bağımlı değişkendeki varyansın, bağımsız değişkenler tarafından %1,3 olarak açıklandığını göstermektedir. Yani milliyetçilik duygusunun artmasında yaş, cinsiyet, eğitim ve sosyal statüsü seviyesini bilmek %1,3'lük bir doğruluk payı ile tahmine imkân tanınmaktadır. Değişimin kalanı başka nedenlerden kaynaklanmaktadır.

Ayarlanmış \sqrt{R} 'ye bakıldığında ise; %1,3'lük \sqrt{R} değeri, değişken sayısı dikkate alındığında %1,2'ye düşmektedir. Modelin tahmin gücü %1,2'dir.

Tablo 10

İran İçin Anova Modeli Sonuç Tablosu

ANOVA ^a						
Model	Kareler Toplamı	df	Ortalama Kare	F	Sig. (Anlamlılık)	
1	Regresyon	8,658	4	2,165	7,702	,000 ^b
	Residual	633,443	2254	,281		
	Toplam	642,102	2258			
a. Bağımlı Değişken: MİLLİYETÇİLİK DUYGUSU						
b. Tahminler: (Sabit), CİNSİYET, SOSYAL STATÜ, YAŞ, EĞİTİM DÜZEYİ						

Yordanan (bağımlı) değişkenlerdeki değişimle ilgili kareler toplamı 8,658'dir.

Yordamada açıklanamayan (hata) değişimle ilgili kareler toplamı 633,443'tür.

F'nin anlamlılık tespitinin p değeri 0,000'dır.

Bu tabloda p değerinin, (p=0,000), 0,04'ten küçük olması ("Sig." Değeri 0.000<0.04). Regresyon Modelindeki, bağımlı ve bağımsız değişkenler arası ilişki için hesaplanan R= 0.234 değerinin anlamlı olduğunu, oluşturulan modelin de anlamlı bir model olduğunu göstermektedir. Yani bu regresyon modelinde, milliyetçilik duygusu (yordanan /

bağımlı değişken) ile cinsiyet, yaş, eğitim ve sosyal statü (yordayan / bağımsız değişken) arasındaki doğrusal ilişki, istatistiksel olarak anlamlı düzeydedir ($p < 0.04$).

F Testi: F testinin sonucunun 7,702 olması %4 seviyesinde 0.04'ten küçük olması sebebiyle anlamlıdır. Regresyon modelinin açıklayıcılığının istatistiksel açıdan önemli olduğunu göstermektedir.

Tablo 11

Bağımsız Değişkenlerin Güvenirliğinin Analizi

Katsayılar ^a						
Model	B	Standartlanmamış Katsayılar		Standart Katsayılar	t	Sig. (Anlamlılık)
		B	Standart Sapma	Beta		
1	(Sabit)	1,030	,075		13,789	,000
	EĞİTİM DÜZEYİ	,068	,017	,098	4,075	,000
	YAŞ	-,013	,008	-,037	-1,589	,112
	SOSYAL STATÜ	,003	,012	,007	,300	,764
	CİNSİYET	,000	,023	,000	-,007	,994

a. Bağımlı Değişken: MİLLİYETÇİLİK DUYGUSU

Sig. (anlamlılık) değeri 0.04'ün altındaki katsayılar, anlamlı derecede katkı sağlamaktadırlar. Dolayısıyla bu tablodan modelin matematiksel hali oluşturulabilir ve katsayıların bağımlı değişken üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olup olmadıkları yorumu da yapılabilmektedir. Burada yordayıcı değişkenler cinsiyet, eğitim, yaş ve sosyal statü milliyetçilik duygusunu anlamlı derecede yordamaktadır. Söz konusu modele göre dört bağımsız değişkenden eğitim, cinsiyet, sosyal statü ve yaş değişkenleri istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur.

Açıklayıcılık açısından en açıklayıcı değişken, eğitim durumu ($Beta=0,098$) olarak karşımıza çıkmaktadır. Eğitim durumu ile milliyetçilik duygusu arasında pozitif bir ilişki görülmektedir ($B=0,068$). t değerinden de bu ilişkinin istatistiksel açıdan anlamlı olduğu görülmektedir ($t=4,075$).

Ayrıca eğitim bağımsız değişkenindeki 1 standart sapma miktarı artış milliyetçilik duygusunda standart sapma yükselmesine neden olmamıştır. Ancak bu oran cinsiyette 0,994; sosyal statüde ise 0,764 ve yaşta 0,112'dir.

Tablo 12

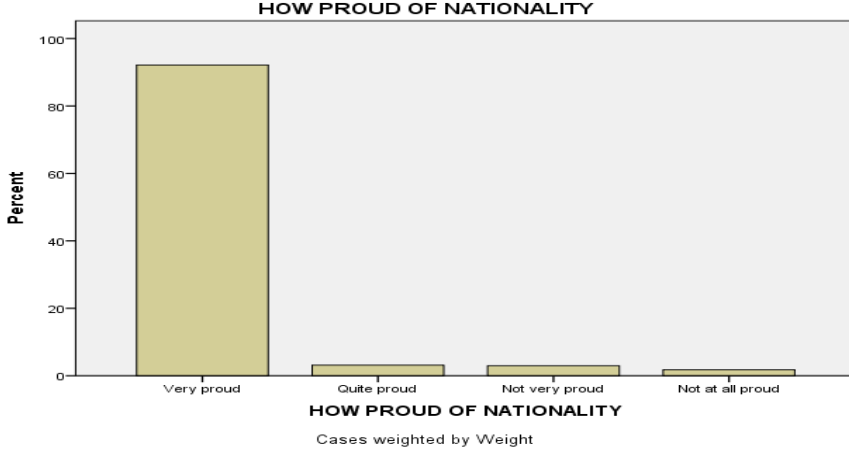
Milliyetçilik Duygusu Besleyenlerin Oranları

MİLLİYETÇİLİK DUYGUSU					
	Sıklık	Yüzde (%)	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde	
Valid	Aşırı duygulu	2266	89,5	92,2	92,2
	Oldukça duygulu	77	3,0	3,1	95,3
	Çok duygulu değil	73	2,9	3,0	98,3
	Hiç duygulu değil	43	1,7	1,7	100,0
	Toplam	2459	97,1	100,0	
Missing	Geçersiz	3	,1		
	Yanıt yok	34	1,3		
	Bilmiyor	36	1,4		
	Toplam	73	2,9		
Toplam	2532	100,0			

Dünya Değerler Araştırmasında 2004 senesinde İran’da yapılan “Milliyetçilik Duygusu” isimli araştırma; toplam 2,532 kişi üzerinde gerçekleştirilmiştir. İran’da milliyetçilik duygusu ağır basan kesimin % 89,5 oranında olduğu görülmektedir. %1,7’lik kısım ise milliyetçilik duygusu beslemediği anlaşılmaktadır.

Grafik 2

Aşırı Milliyetçilik Duygusuna Sahip Olanların Oranı

İran'da aşırı milliyetçi duyguya sahip olanların sayısı %80'den fazla olduğu görülmektedir. Milliyetçi duyguları hiç olmayan kişi sayısı ise %1'in biraz üzerinde olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 13

Yaş ve Milliyetçilik Duygusu Arasındaki İlişki

MİLLİYETÇİLİK DUYGUSU * YAŞ Çapraz Tablolama								
	YAŞ						Toplam	
	15-24	25-34	35-44	45-54	55-64	65-98		
MİLLİYETÇİLİK DUYGUSU	Aşırı duygulu	843	514	340	246	167	156	2266
	Oldukça duygulu	26	23	10	8	6	4	77
	Çok duygulu değil	34	19	9	5	3	3	73
	Hiç duygulu değil	21	12	9	0	1	0	43
Toplam		924	568	368	259	177	163	2459

İran’da yaş– milliyetçilik duygusu arasındaki ilişki tablosuna bakıldığında araştırmaya 15-24 yaş arası 924 kişi, 25-34 yaş arası 568 kişi, 35-44 yaş arası 368 kişi, 55-64 yaş arası 259 kişi ve 65-98 yaş arası 163 kişi olmak üzere toplamda 2,459 kişi katılmıştır. Milliyetçilik duygusunun yaş ilerledikçe azaldığı anlaşılmaktadır. Milliyetçilik duygusunun en fazla ağır bastığı dönemler ise 15-24 arasındaki kitlede görülmüştür.

Tablo 14

Cinsiyet ve Milliyetçilik Duygusu Arasındaki İlişki

MİLLİYETÇİLİK DUYGUSU * CİNSİYET Çapraz Tablolama				
		CİNSİYET		Toplam
		Erkek	Kadın	
MİLLİYETÇİLİK DUYGUSU	Aşırı duygulu	1223	1043	2266
	Oldukça duygulu	47	30	77
	Çok duygulu değil	37	36	73
	Hiç duygulu değil	24	19	43
Toplam		1331	1128	2459

İran’da milliyetçilik duygusu – cinsiyet ilişkisi irdelendiğinde, kadın ve erkeklerden toplam 2,459 kişi araştırmaya katılmıştır. Erkeklerin kadınlara kıyasla milliyetçilik duygusunun ağır bastığı anlaşılmaktadır.

Tablo 15

Eğitim Düzeyi ve Milliyetçilik Duygusu Arasındaki İlişki

MİLLİYETÇİLİK DUYGUSU * Eğitim Düzeyi Çapraz Tablolama					
		Eğitim Düzeyi			Toplam
		Alt	Orta	Üst	
MİLLİYETÇİLİK DUYGUSU	Aşırı duygulu	715	888	567	2170
	Oldukça duygulu	20	33	23	76
	Çok duygulu değil	10	41	21	72
	Hiç duygulu değil	4	14	24	42
Toplam		749	976	635	2360

İran’da milliyetçilik duygusu – eğitim düzeyi ilişkisine bakıldığında ilköğretim, orta öğretim ve yükseköğretim seviyesinde eğitim alan kişilerden toplam 2,360 kişi arasında araştırma yapılmıştır. Tablo okunduğunda milliyetçilik duygusunun ortaöğretim seviyesi gören kişiler arasında daha fazla olduğu ve yükseköğretim görenler arasında milliyetçilik duygusunun azaldığı saptanmıştır.

Tablo 16

Sosyal Statü ve Milliyetçilik Arasındaki İlişki

MİLLİYETÇİLİK DUYGUSU * Sosyal Statü Çapraz Tablolama							
		SOSYAL STATÜ					Toplam
		Üst Sınıf	Üst-Orta Sınıf	Alt-Orta Sınıf	İşçi Sınıfı	Alt Sınıf	
MİLLİYETÇİLİK DUYGUSU	Aşırı duygulu	63	618	882	332	267	2162
	Oldukça duygulu	5	22	28	9	10	74
	Çok duygulu değil	1	18	36	6	6	67
	Hiç duygulu değil	3	12	16	3	5	39
Toplam		72	670	962	350	288	2342

Sosyal statü – milliyetçilik duygusu ilişkisine bakıldığında toplam 2,342 kişi üzerinde anket yapılmıştır. Milliyetçilik duygusunun en fazla “alt-orta” sınıf içerisinde fazla olduğu ve üst sınıftaki insanlarda bu sayının azaldığı görülmektedir. İran’da toplumsal sınıf derecesi düştükçe, milliyetçilik duygusu artmaktadır. Hjerem (1998) Avustralya, Almanya, İngiltere ve İsviçre’de milliyetçilik duygusunu tetikleyen motivasyonları araştırmak için yürüttüğü çalışmada milliyetçilik duygusunun bileşenlerinin oldukça grift ve çok boyutlu olduğu sonucuna ulaşarak ele aldığı dört farklı ülkede sosyal statünün milliyetçilik duygusu üzerinde yoğunlaştırıcı veya seyreltici etkisinin olduğunu belirtmiştir.

Genel itibariyle İran açısından sonuçların ifadesi irdelendiğinde; cinsiyet, yaş, eğitim ve sosyal statünün, milliyetçilik duygusunu ne şekilde yordadığını ortaya koymak için yapılan çok değişkenli regresyon analizi sonucunda, bağımsız değişkenler ile bağımlı değişkenler arasında anlamlı bir ilişki gözlenmiş ($R = 0,116$, $R^2 = 0,013$), cinsiyet, yaş, eğitim ve sosyal statünün, milliyetçilik duygusu arasında anlamlı bir yordayıcısı olduğu görülmüştür ($F = 7,702$, $p < 0,04$). Bağımsız değişkenler, bağımlı değişkenin %1,3’ünü açıklamaktadır. Diğer değişkenlerin “Sig.” değerleri 0,04 değerinden küçük oldukları için değişkenlerin bağımlı değişken üzerinde anlamlı etkileri vardır. Açıklayıcılık açısından en açıklayıcı değişken, eğitim (Beta=0.098) olarak karşımıza çıkmaktadır. Milliyetçilik

duygusu ve eğitim arasında ters orantı söz konusudur ($B=0,068$).

Milliyetçilik Duygusu= $\beta_0 + \beta_1$ Cinsiyet (-) + β_1 Yaş (-) + β_1 Eğitim (-) + β_1 Sosyal Sınıf (-) = $1,030-0,000*Cinsiyet-0,013*Yaş-0,068*Eğitim-0,003*Sosyal Sınıf$

İran'daki milliyetçilik duygusunu etkileyen dört unsur (yaş, cinsiyet, eğitim ve sosyal sınıf) incelendiğinde Türkiye'deki sonuçlarla paralellik göstermektedir. Öyle ki Türkiye'de eğitimin, yaşın ve sosyal statünün artmasına bağlı olarak bireylerdeki milliyetçilik duygusu daha da azalma eğilimi içerisinde olmuştur. Ancak Türkiye'de kadınlar milliyetçi duygulara sahip olmada erkeklere oranla daha baskın iken, İran'da bu durumun tersi görülmüş ve erkekler kadınlara kıyasla milliyetçi duyguları hissetmede baskın olan taraf olmuştur.

Sonuç ve Değerlendirme

Milliyetçilik olgusu her toplumun kendisine özgün formu içerisinde farklı ekonomik, siyasal, tarihsel, kültürel ve toplumsal süreçler sonucu ortaya çıkmıştır. Bütün topluma uygulanabilecek özgün bir oluşum sürecini ortak reçeteyi içinde barındırmayan, bazısında ulus-devletin yarattığı ve yaşattığı, bazısında ise ulus-devletten sonra ortaya çıkan ve onu ayakta tutan bir ideolojidir. Bu bakımdan milliyetçilik, tarih sahnesinde var olmaya başladığı andan aktüel süreçte, modern devletin temel söylemi ve toplumsal sınıfları birleştiren ve onların siyasal süreçlere katılımlarını sağlayan önemli düşünce sistemlerinden biri olmuştur (İlgen, 2021).

Milliyetçilik ulus olmanın/oluşturmanın bilinci şeklinde de ifade edilmektedir. Dünya toplumlarının ulus-öncesi toplumsal oluşumlardan, ulus olma aşamasına varma sürecinin hem bir ürünü, hem de ideolojik aracı olarak varlığını her zaman hissettirmiştir. Milliyetçiliğin temel niteliklerine dair yukarıda sunulan kavramsal ve teorik yaklaşımların, özellikle küresel sistemin ulus-devlet yapılanmalarını yoğun bir şekilde aşındırdığı günümüzde bile hala geçerli ve anlamlı olduklarını ileri sürebilmek mümkün görünmektedir.

Türkiye ve İran'daki karşılaştırmalı milliyetçilik duygusu SPSS Statistics 22.0 programında analiz edildikten sonra bir takım sonuçlara ulaşılmıştır. Milliyetçilik duygusuna etki eden bağımsız değişkenler her ülke içinde yaş, cinsiyet, eğitim ve sosyal statü olarak belirlenmiştir.

Türkiye'de milliyetçilik duygusu yaş açısından incelendiğinde, yaş ilerledikçe milliyetçilik duygusunun azaldığı anlaşılmaktadır. Cinsiyet açısından bakıldığında, en fazla milliyetçilik duygusunu taşıyanların

kadınlar olduğu saptanmıştır. Eğitim açısından milliyetçilik duygusunun, eğitim seviyesi arttıkça milliyetçilik duygusunun azaldığı görülmüştür. Sosyal statü açısından irdelendiğinde ise; sosyal statünün yükselmesi ile milliyetçilik duygusunun azaldığı fark edilmiştir.

İran'da milliyetçilik duygusu yaş açısından incelendiğinde, milliyetçilik duygusunun yaş ilerledikçe azaldığı anlaşılmaktadır. Milliyetçilik duygusunun en fazla ağır bastığı dönemler ise 15-24 arasındaki kitlede görülmüştür. Cinsiyet açısından ele alındığında, erkeklerin kadınlara kıyasla milliyetçilik duygusunun ağır bastığı ortaya çıkmıştır. Eğitim açısından milliyetçilik duygusunun, ortaöğretim seviyesi gören kişiler arasında daha fazla olduğu ve yükseköğretim görenler arasında milliyetçilik duygusunun azaldığı fark edilmiştir. Milliyetçilik duygusu sosyal statü açısından analiz edildiğinde ise; milliyetçilik duygusunun en fazla "alt-orta" sınıf içerisinde fazla olduğu saptanmıştır. Ayrıca toplumsal sınıf derecesi düştükçe, milliyetçilik duygusu ters orantılı olarak artma eğilimi göstermiştir.

Tablo 17

Araştırmanın Hipotezlerinin Desteklenme Durumu

Hipotez	Açıklama	Sonuç
H ₀	Yaş ilerledikçe milliyetçilik duygusu artmaktadır.	Değerlendirme dışı
H ₁	Eğitim seviyesi arttıkça milliyetçilik duygusu azalmaktadır.	Onaylandı
H ₂	Sosyal sınıf statüsü arttıkça milliyetçilik duygusu azalmaktadır.	Onaylandı
H ₃	Erkeklerde milliyetçilik duygusu kadınlardan daha baskındır	Kısmen onaylandı

Yukarıdaki tablo incelendiğinde araştırmanın sorusu olan "sosyal ve kültürel olarak birbirlerinden etkilenmiş olan Türkiye ve İran'da milliyetçilik duygusuna etki eden faktörler arasındaki benzerlikler ve farklılıklar nelerdir" e verilecek olan yanıt şu şekildedir: Her iki ülkede de yaş ilerledikçe milliyetçilik duygusu azalmakta; eğitim seviyesi arttıkça milliyetçilik duygusu azalmakta ve sosyal sınıf statüsü arttıkça milliyetçilik duygusu azalmaktadır. İran'da milliyetçilik duygusu erkeklerde daha baskın iken Türkiye'de milliyetçilik duygusu Türkiye'de şaşırtıcı bir şekilde daha yüksektir.

Bu araştırma için belirtmek gerekir ki milliyetçilik duygusunu etkileyen

unsurlar önceki kısımlarda ele alınan parametreler açısından ele alınmıştır. Aynı zamanda araştırmaya konu olan dönem 1999-2004 yılları arasında kapsamaktadır. Bu kapsamda söz konusu tarih aralıklarında milliyetçilik duygusunu etkileyen faktörlerin günümüzde de etkili olup olmadığı tartışılabilir. Nitekim milli kimlik gibi milliyetçi duyguları etkileyen dinamiklerde uzun veya oldukça kısa vadelerde değişime uğrayabilmektedir (Hobsbawm, 2010, s. 26; Smith, 1991, s. 29). Günümüzde siyasal, sosyal, ekonomik, kültürel, psikolojik dinamikler, yeni toplumsal hareketler ve seçmen davranışları değişen ve gelişen uluslararası konjonktür içerisinde farklılık gösterebilmektedir. Bundan dolayı yaş, cinsiyet, sosyal sınıf ve eğitim düzeyi faktörlerinin milliyetçilik duygusu üzerinde aktüel olarak etkisinin olacağı veya olmayacağı konuları aylık gelir, informel ilişkiler, ulusal ve uluslararası gündem, uluslararası güvenlik ve diğer kamu politikaları açısından değişkenlik gösterip göstermediği yapılacak olan diğer araştırmalar için yol gösterebileceği öne sürülebilir.

Ek Beyan / Declaration

Makalenin tüm süreçlerinde TESAM'ın araştırma ve yayın etiği ilkelerine uygun olarak hareket edilmiştir.

Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır.

In all processes of the article, TESAM's research and publication ethics principles were followed.

There is no potential conflict of interest in this study.

The authors declared that this study has received no financial support.

The authors contributed equally to the study.

Kaynakça

Abdelal, R. (2001). *National purpose in the world economy: Post-soviet states in comparative perspective*. Ithaca, Cornell University Press.

Ahmad, F. (2014). *Modern Türkiye'nin oluşumu*. (Y. Alogan, Çev.). İstanbul: Kaynak Yayınları.

Ahmedi, H. (2009). İran'da din ve milliyet: Dayanışma mı, çekişme mi?. H. Ahmedi (Ed.), *İran: Ulusal kimlik inşası kitabı* içinde (s. 25-72). İstanbul: Küre Yayınları.

Akıncı, A. (2014). Milliyetçilik kuramları. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 15(1). 131-150.

Anderson, B. (2007). *Hayali cemaatler* (İ. Savaşır, Çev.). İstanbul: Metis Yayınevi.

Ateş, H. ve Banazılı, A. M. (2019, Eylül). Gelişmekte olan toplumların kamu yönetiminde reform arayışları: Küreselleşme olgusu kapsamında bir değerlendirme. A. Yatkın, A. Ç Akyol, M. Akyol ve Ö. Kılınç (Ed.), *1. uluslararası iletişim ve yönetim bilimleri kongresi bildiri kitabı* içinde (s. 264-273). Erişim Tarihi: 10.08.2020, file:///C:/Users/hp/Downloads/nnniversitesiletimFakltesi1.UluslararasıiletimveYnetimBilimleriKongreTamMetinBildiriKitab.pdf.

Ayvazoğlu, B. (2002). Tanrıdağ'dan hira dağı'na uzun ince yollar. T. Bora ve M. Gültekingil (Ed.), *Modern Türkiye'de siyasi düşünce: Milliyetçilik kitabı* içinde (s. 541-583). İstanbul: İletişim Yayınevi.

Beşiriye, Hüseyin (2009). İran'da devlet, toplum ve siyaset. (M. Koç, Çev.). İstanbul: Ağaç Kitapevi.

Bölükbaşı, Y. Z. (2018). Türkçü-Turancı milliyetçiliğin düşünsel temelleri üzerine bir inceleme. *Akademik Hassasiyetler*, 5(10), 45-60.

Billig, M. (1995). *Banal nationalism*. London, Sage Press.

Bingham, J. (2012). How significant is nationalism as a cause of war?. *E-International Relations, Haziran*(19), 1-4.

Can, K. (2002). Ülkücü hareketin ideolojisi. T. Bora ve M. Gültekingil (Ed.), *Modern Türkiye'de siyasi düşünce: Milliyetçilik kitabı* içinde (s. 663-685). İstanbul: İletişim Yayınevi.

Coenders, M., ve Scheepers, P. (2003). The effect of education on nationalism and ethnic exclusionism: An international comparison,

Political Psychologist, 24(2). 313-343.

Copeaux, E. (2002). Türk milliyetçiliği: Sözcükler, tarih, işaretler. T. Bora ve M. Gültekinil (Ed.), *Modern Türkiye’de siyasi düşünce: Milliyetçilik kitabı* içinde (s. 44-52). İstanbul: İletişim Yayınları.

Çakmak, H. (2020). *Dünden bugüne Ortadoğu*. Ankara: Barış Kitap.

Çancı, H. (2006), Kuramsal yaklaşımlar çerçevesinde milliyetçiliğin niteliksel sabitelerine genel bir bakış. *Review of Social, Economic & Business Studies*, 9(10), 233-246.

De Figueiredo, R. J. P., Jr. ve Elkins, Z. (2003). Are patriots bigots? An inquiry into the vices of in-group pride. *American Journal of Political Science*, 47, 171-188.

Dimitrova-Grajzl, V., Eastwood, J. ve Grajzl, P. (2016). The longevity of national identity and national pride: Evidence from wider Europe. *Research and Politics*, April-June, 1-9.

Erdal, İ. (2020). 1950-1980 dönemi Türk-İran ilişkileri bağlamında kurulan dostluk cemiyetleri. *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 2(4), 471-480.

Ertekin, O. (2002). Cumhuriyet döneminde Türkçülüğün çatlak yolları. T. Bora ve M. Gültekinil (Ed.), *Modern Türkiye’de siyasi düşünce: Milliyetçilik kitabı* içinde (s. 345-388). İstanbul: İletişim Yayınevi.

Elhan, N. (2019). Pehleviler döneminde İran’da ulus-devlet: Milli kimlik ve geleneğin icadı. *İran Çalışmaları Dergisi*, 3(2), 13-37.

Findley, V. C. (2012). *Modern Türkiye tarihi (1789-2007)* (G. Ayas, Çev.). (2. Baskı). İstanbul: Timaş Yayınevi.

Foran, J. (1993). *Fragile resistance: Social transformation in Iran from 1500 to the revolution*. Boulder, Westview Press.

Gellner, E. (1994). *Nations and nationalisms*. Oxford, Blackwell.

Gökalp, E. (2007). Milliyetçilik: Kuramsal bir değerlendirme. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 279-298.

Greenfeld, L. (2003). *Nationalism: Five foals to modernity*. (Yedinci Basım). England, Harvard University Press.

Guibernau, M. (1997). Milliyetçilikler (20. yüzyılda ulusal devlet ve milliyetçilikler) (N. N. Domaniç, Çev.). İstanbul: Sarmal Yayınevi.

Habermas, J. (2002). Küreselleşme ve milli devletlerin akıbeti (M. Beyaztaş, Çev.). İstanbul: Bakış Yayınları.

Hall, S. (1991). Yerel ve küresel: Küreselleşme ve etniklik. A. D. King (Der.), *Kültür, küreselleşme ve dünya-sistemi. Kimlik temsilinin çağdaş koşullar kitabı* içinde (s. 39-61). G. Seçkin ve Ü. H. Yoksal (Çev.). Ankara: Bilim ve Sanat.

Huntington, P. S. (2020). Medeniyetler çatışması (M. Yılmaz, Çev.). İstanbul: Vadi Yayınları.

Heywood, A. (2015). Siyaset teorisine giriş (H. M. Köse, Çev.). (6. Basım). İstanbul: Küre Yayınları.

Hanioglu, M. Ş. (2011). Üç milliyetçilik. Erişim tarihi: 04.11.2021, <https://www.sabah.com.tr/yazarlar/hanioglu/2011/05/29/uc-milliyetcilik>.

Hobsbawm, J. E. (2010). Milletler ve milliyetçilik (O. Akınhay, Çev.). (4. Basım). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Hjerm, M. (1998). National identities, national pride and xenophobia: A comparison of four western countries. *Acta Sociologica*, 41(4), 335-347.

İlgen, A. (2021). Bir modern zaman kavramının Türkiye özelinde hermonotik yorumlaması: Milliyetçilik. Erişim tarihi: 10.12.2021. <https://www.kirmizilar.com/tr/index.php/konuk-yazarlar2/6410-bir-modern-zaman-kavraminin-turkiye-ozelinde-hermonotik-yorumlamasi-milliyetcilik>.

World Values Survey (2004). <https://www.worldvaluessurvey.org/WVSCContents.jsp> Erişim tarihi: 02.11.2021.

Kafkasyalı, A. (2011). *İran coğrafyasında Türkler*. İstanbul: Bilge Oğuz.

Karimi, P. (2013). *Domesticity and consumer culture in Iran: Interior revolutions of the modern era*. London, Routledge.

Karpat, H. K. (2004). *Studies on Turkish politics and society: Selected articles and essays*. Boston, E.J. Brill.

Karpat, H. K. (2011). Ortadoğu'da millet, milliyet, milliyetçilik (R. Boztemur, Çev.). İstanbul: Timaş Yayınları.

Kedourie, E. (1993). *Nationalism*. (Dördüncü. Basım). Oxford, Blackwell Press.

Khoshbakht, L. (2010). İran'da milli kimlik inşası *Farslılık ve Şiiliğin*

içselleşmesi (Şeriatî, Motahari ve Bazergan'ın Düşünceleri Üzerine) (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Ana Bilim Dalı, Ankara).

Kushner, D. (1979). Türk milliyetçiliğinin doğuşu (1876-1908) (Ş. S. Türet, E. Rekin ve F. Erdem, Çev.). İstanbul: Kervan Yayınları.

Koçak, O. (1996). Kaptırılmış ideal: Mai ve siyah üzerine psikanalitik bir deneme, *Toplum ve Bilim*, 94-152.

Leerssen, J. (2011). Viral nationalism: Romantic intellectuals on the move in nineteenth-century europe. *Nations and Nationalism*, 17(2), 257-271.

Lewis, B. (2004). Modern Türkiye'nin doğuşu (M. Kıratlı, Çev.). (9. Basım). Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Litvak, M. (2017). The construction of Iranian national identity. In M. Litvak (Ed.) *Constructing nationalism in Iran: From the qajars to the Islamic Republic* (pp. 10-31). London and New York: Routledge.

Mardin, Ş. (2009). Batıcılığın ilk evresi. M. Türköne ve T. Önder (Ed.), *Türk modernleşmesi makaleler-4 kitabı* içinde (s. 1-25). İstanbul: İletişim Yayınevi.

Sarıkaya, Y. (2008). *Tarihi ve jeopolitik boyutlarıyla İran'da milliyetçilik*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Sarımay, Y. (1994). *Türk milliyetçiliğinin tarihi gelişimi ve Türk ocakları (1912-1931)*. İstanbul: Ötüken Yayıncılık.

Shaw, E. K. ve Shaw, J. S. (1994). Osmanlı imparatorluğu ve modern Türkiye-2- (M. Harmancı, Çev.). İstanbul: E Yayınları.

Smith, W. T. ve Kim, S. (2006). National pride in comparative perspective: 1995/96 and 2003/04. *International Journal of Public Opinion Research*, 18(1), 127-136.

Şen, Y. F. (2004). *Globalleşme sürecinde milliyetçilik trendleri ve ulus devlet*. (1. Basım). Ankara: Yargı Yayınevi.

Taşkıran, C. (2011). İran (Fars) milliyetçiliğinin tarihsel gelişimi. Erişim tarihi: 19.11.2021, <https://www.turkyurdu.com.tr/yazar-yazi.php?id=1542>.

Thompson, A. (2001). Nations, national identities and human agency: Putting people back into nations. *The Sociological Review*, 47(1), 19-31.

Öznur, H. (1999). *Ülkücü hareket: CKMP'den MHP'ye*. (1. Cilt). Ankara: Alternatif Yayınları.

Uzun, T. (2000). *Bir siyasal ideoloji olarak milliyetçilik ve Türk siyasal hayatında kurumsallaşması: MHP Örneği* (Yayımlanmamış doktora tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Bölümü Ana Bilim Dalı, İzmir).

Uzun, T. (2010). Osmanlı döneminde Türk milliyetçiliği ideolojisinin kaynakları. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 28, 1-11.

Yalçın, S. (2013). *İlmi makaleler*. (2. Cilt). Ankara: Berikan Yayınevi.

Yuval-Davis, N. (1993). Gender and nation. *Ethnic and Racial Studies*, 16(4), 621-632.

Zürcher, J. E. (2015). *Bir ulusun inşası* (L. Yalçın, Çev.). Ankara: Akılçelen Kitapları.